Līdzfinansē
Eiropas Savienība

Latvijas
Biozinātņu un
tehnoloģiju
universitāte

Pārrobežu sadarbības programmas 2014-2020 projekts
"Teritoriju izpēte, zināšanu un pieredzes pārnese degradēto rajonu attīstībai"
Urbex, LVIII-066

DEGRADĒTO TERITORIJU REVITALIZĀCIJA ILGTSPĒJĪGAS PILSĒTVIDES UN SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBAS KONTEKSTĀ

NO TEORIJAS LĪDZ PRAKSEI

Līdzfinansē
Eiropas Savienība

Latvijas
Biozinātņu un
tehnoloģiju
universitāte

LATVIJAS BIOZINĀTŅU UN TEHNOLOĢIJU UNIVERSITĀTE

DEGRADĒTO TERITORIJU REVITALIZĀCIJA ILGTSPĒJĪGAS PILSĒTVIDES UN SABIEDRĪBAS ATTĪSTĪBAS KONTEKSTĀ

NO TEORIJAS LĪDZ PRAKSEI

Pārrobežu sadarbības programmas 2014-2020 projekts
"Teritoriju izpēte, zināšanu un pieredzes pārnese degradēto rajonu attīstībai"
Urbex, LVIII-066

Latvijas
Biozinātņu un
tehnoloģiju
universitāte

JELGAVA, 2023

Bukletu izstrādājis autoru kolektīvs:

Daiga Skujāne	LBTU, Meža un vides zinātņu fakultāte, Ainavu arhitektūras un vides inženierijas institūts, profesore, vadošā pētniece
Natālija Ņitavska	LBTU, Meža un vides zinātņu fakultāte, Ainavu arhitektūras un vides inženierijas institūts, profesore, vadošā pētniece
Madara Markova	LBTU, Meža un vides zinātņu fakultāte, Ainavu arhitektūras un vides inženierijas institūts, docente, pētniece
Aiga Spāģe	LBTU, Meža un vides zinātņu fakultāte, Ainavu arhitektūras un vides inženierijas institūts, lektore, zinātniskā asistente

Izstrādātā grāmata paredzēta kā informatīvs, metodisks un izglītojošs materiāls par degradētu teritoriju revitalizāciju ilgtspējīgas pilsētvides un sabiedrības attīstības kontekstā. Grāmatā degradētās teritorijas apskatītas dažādu virstēmu ietvaros, iekļaujot gan īsu katras tēmas teorētisko kopsavilkumu, gan arī piemērus no Vācijas.

Izdevējs	Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte
Projekta vadītāja	Daiga Skujāne
Izdevuma galvenā redaktore	Daiga Skujāne
Tehniskā redaktore	Aiga Spāģe

Jelgava, 2023

ISBN 978-9984-48-419-8

Šī publikācija ir sagatavota ar Eiropas Savienības finansiālu atbalstu. Par tās saturu pilnībā atbild Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte un tā var neatspoguļot Eiropas Savienības viedokli.

Līdzfinansē Eiropas Savienība

Pārrobežu sadarbības programmas 2014-2020 projekts "Teritoriju izpēte, zināšanu un pieredzes pārnese degradēto rajonu attīstībai" (Urbex) LVIII-066

AUTORU PRIEKŠVĀRDS

Ikdienā savās pilsētās, un arī viesojoties citviet, atsevišķās vietās pamanām teritorijas, kas šobrīd ir pamestas un degradētas, bet kuras varētu attīstīties un veidot nozīmīgas pilsētas publiskās ārtelpas, biroju, pakalpojumu un dzīvojamos kvartālus, labiekārtotus parkus u.c. Šādu neizmantotu un pamestu teritoriju atgriešana pilsētas apritē sasaucas arī ar ilgtspējīgas pilsētvides principiem, kur zeme – teritorija ir nozīmīgs resurss, kurš ir efektīvi un ilgtspējīgi jāizmanto. Degradētas teritorijas varam sakārtot, sakopt, bet būtiski ir tās arī iedzīvināt (revitalizēt), ieviešot jaunas funkcijas, piešķirot vai atdzīvinot seno vietas identitāti ar jauniem elementiem, aktivitātēm, tradīcijām.

Izdevumā "Degradēto teritoriju revitalizācija ilgtspējīgas pilsētvides un sabiedrības attīstības kontekstā. No teorijas līdz praksei" apkopoti labās prakses piemēri no Berlīnes Vācijā. Izdevumā aplūkotās teritorijas Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitātes (LBTU) ainavu arhitektūras un plānošanas pētniekiem bija iespējams iepazīt pieredzes brauciena laikā, kurš īstenots projekta "Teritoriju izpēte, zināšanu un pieredzes pārnese degradēto rajonu attīstībai" (Urbex LVIII-066) ietvaros. Projekta mērķis ir ar jaunām iniciatīvām un sabiedrības informētības veicināšanu nodrošināt plašāku zināšanu ieguvi par degradētu un postindustriālu teritoriju ilgtspējīgas attīstības iespējām, tādējādi padarot pilsētvidi efektīvu un pievilcīgu vietējai sabiedrībai un pilsētas viesiem. Līdz ar to LBTU pētnieku sagatavotajā izdevumā "Degradēto teritoriju revitalizācija ilgtspējīgas pilsētvides un sabiedrības attīstības kontekstā. No teorijas līdz praksei" iekļautas gan teorētiskas atziņas, gan praktiskie piemēri, kas ļaus labāk izprast degradēto teritoriju problemātiku un attīstības iespējas, un tas būs noderīgs gan kā izglītojošs, gan kā praktisks informatīvs materiāls studentiem, nozares praktiķiem, teritoriju plānotājiem un lēmumu pieņēmējiem pašvaldībās, kā arī jebkuram interesentam.

Dr.arch. Daiga Skujāne
Vadošā pētniece, profesore,
Projekta Urbex zinātniskā vadītāja
Ainavu arhitektūras un vides inženierijas institūts
Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte

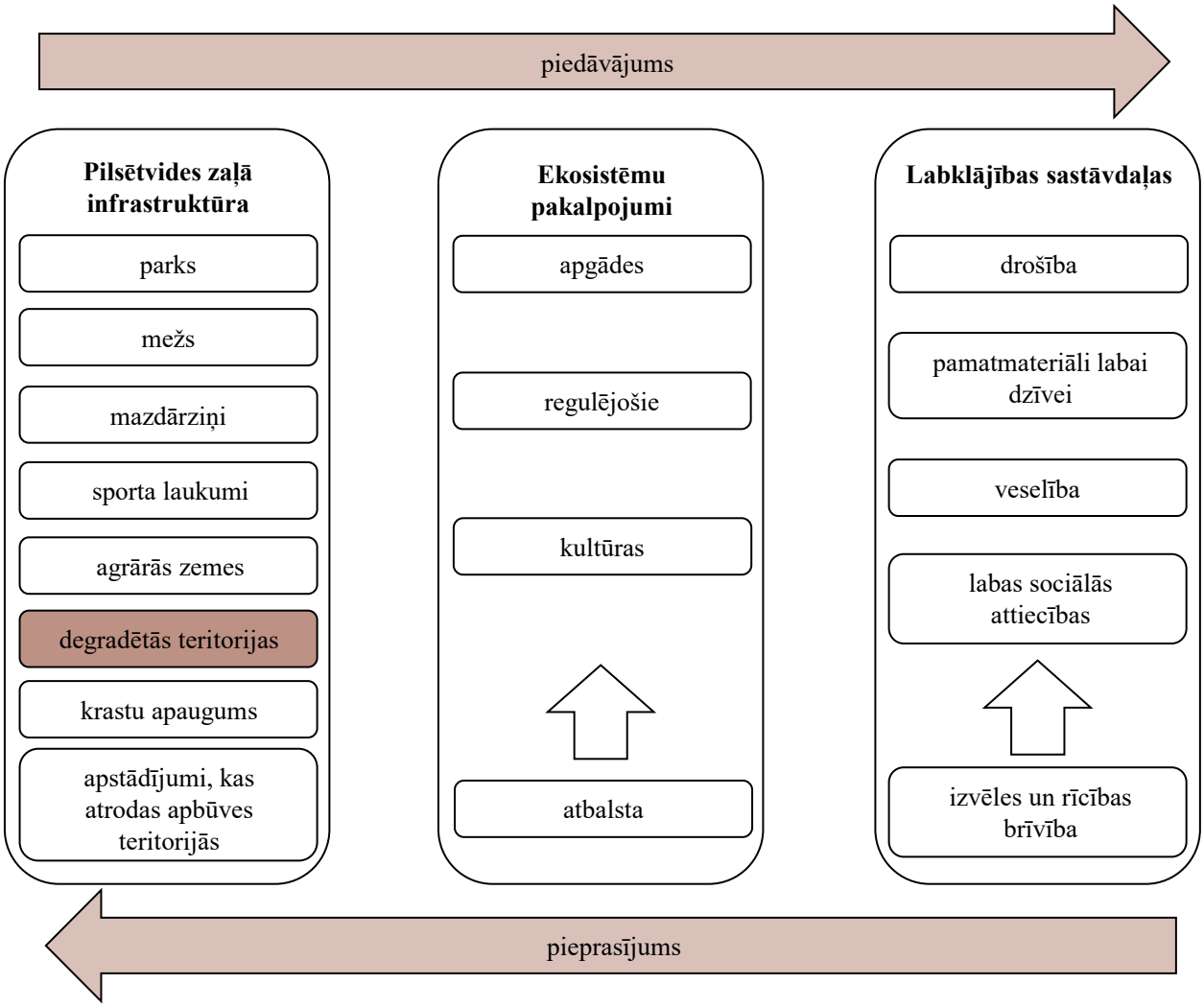
Projekta ekspedīcijas dalībnieki revitalizētajā, bijušā sanatorijas kompleksa teritorijā Vācijā (autoru foto)

SATURS

Degradēto teritoriju loma pilsētvides zaļās infrastruktūras attīstībā	6. lpp.
Piemēri no prakses	
Gleisdreieck parks	8. lpp.
Adaptācija klimata pārmaiņām	12. lpp.
Piemēri no prakses	
Gebauer Höfe teritorija Berlīnē	13. lpp.
Lorberg kokaudzētava. Klimata koku programma	16. lpp.
Saglabājot un attīstot vietas identitāti	18. lpp.
Piemēri no prakses	
Baum & Zeit – bijušās sanatorijas parks un pastaigu taka koku galotnēs	21. lpp.
Berlīnes mūra memoriāls	24. lpp.
Sabiedrības iesaiste, māksla un izziņa post-industriālu teritoriju revitalizācijā	26. lpp.
Piemēri no prakses	
Südgelände Parks	28. lpp.
Schöneweide Industriālais salons	32. lpp.
KINDL – Mūsdienu mākslas centrs	34. lpp.

DEGRADĒTO TERITORIJU LOMA PILSĒTVIDES ZAĻĀS INFRASTRUKTŪRAS ATTĪSTĪBĀ

Zaļā infrastruktūra ir pilnīgi vai daļēji dabīgu teritoriju un zaļo zonu tīkls, kas sniedz ekosistēmu pakalpojumus. Zaļo teritoriju zudums, dabiskās ekosistēmas degradācija, pilsētas struktūras sablīvēšana un pieaugošais cietā segum īpatsvars negatīvi ietekmē ūdens ciklu, gaisa kvalitāti, vietējo gaisa temperatūru un samazina pilsētu klimata noturību. Šādām teritorijām ir lielas ekonomiskās izmaksas. Degradētu teritoriju atjaunošana, zemas intensitātes apsaimniekošanas prakses izvēle vai vietējo uz dabu balstītu risinājumu izveide var dot ievērojamus tiešus ietaupījumus. Ļoti bieži degradētās teritorijas pilsētvidē netiek iekļautas, domājot par pilsētvides zaļo infrastruktūru, lai gan tās nereti sniedz vairākus ekosistēmu pakalpojumus arī neattīstītā veidā. Attīstot degradētās teritorijas, ir iespēja sniegt vairākus ekosistēmu pakalpojumus, kas nereti ir būtiski pilsētu iedzīvotājiem – dabas tuvums, dabas iepazīšana, dabas daudzveidība, un daudzi citi.

Saikne starp pilsētvides zaļās infrastruktūras ekosistēmu pakalpojumiem un cilvēku labklājību (pēc Nastran, 2022)

Pilsētu un lielpilsētu paplašināšanās vienmēr prasa arvien lielāku atklāto telpu, piemēram, kad neapbūvētās teritorijas pilsētu nomalēs tiek pārveidota par apdzīvotu vietu un transporta zemi. Pēdējo trīs desmitgažu laikā pļavu un lauku zemju izmantošana iepirkšanās centriem, tirdzniecības zonām un dzīvojamiem rajoniem ir ievērojami palielinājusies, un to lielā mērā ietekmē cilvēku arvien pieaugošā automašīnu izmantošana un arvien pieaugošā mobilitāte. Taču tajā pašā laikā strukturālo pārmaiņu rezultātā ir palielinājies iekšpilsētu degradēto teritoriju skaits. Šīs degradētās teritorijas nodrošina telpu, ko var atdzīvināt jauniem lietojumiem, jo tās bieži vien ir labi integrētas esošajā infrastruktūrā to iepriekšējās izmantošanas dēļ.

Bijušās ražošanas teritorijas zaļās infrastruktūras izveides kontekstā var kalpot kā:

- multifunkcionāla rakstura teritorijas, kas var ietvert izklaides, izglītojošo, ražošanas u.c. funkcijas;
- bioloģisko daudzveidību veicinošas teritorijas (pamestas un dabas pārņemtas bijušās ražošanas teritorijas);
- biokoridori (bijušās dzelzceļa līnijas vai citi lineāri objekti, piemēram, High Line Park, Ņujorkā);
- fitoremediācijas vietas, ko nosaka nepieciešamība attīrīt vēsturisko piesārņojumu šajās teritorijās;
- vietas identitāti un atpazīstamību stiprinoši objekti;
- mākslas un radošuma telpa;
- iedzīvotāju iesaistes un aktivitāšu vieta;
- īslaicīga / pagaidu rakstura publiskā ārtelpa līdz investoru piesaistei vai jaunas funkcijas apzināšanai.

Degradētu teritoriju integrēšana zaļajā infrastruktūrā (D.Skujāne, A.Spāģe. Degradēto teritoriju remediācija)

IZMANTOTIE AVOTI

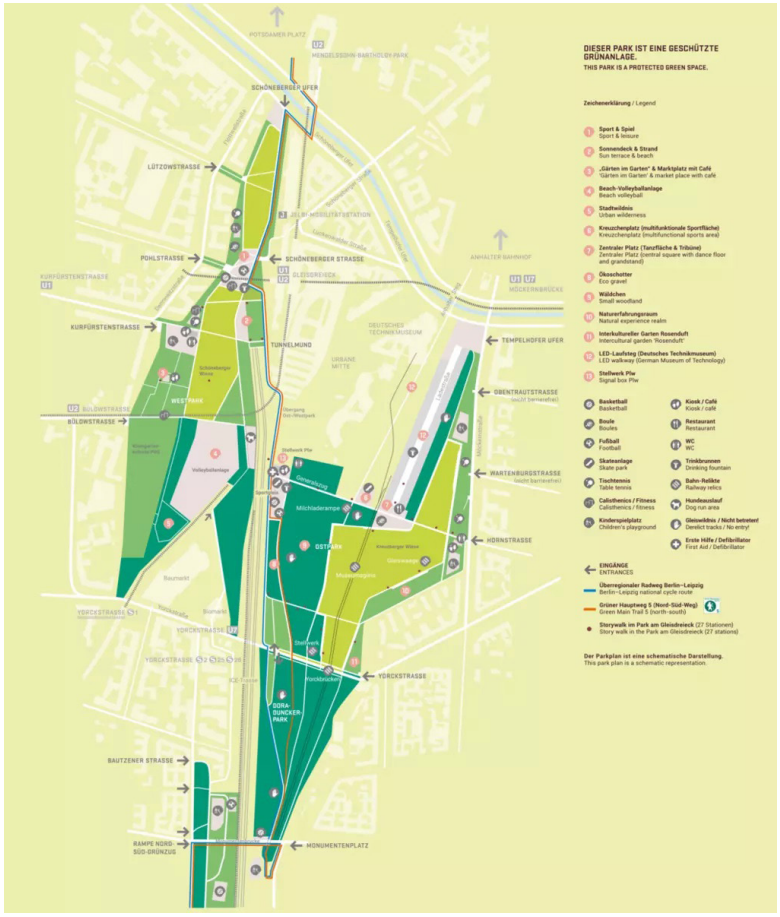
- *Degradēto teritoriju remediācija, LBTU. https://llufb.llu.lv/LLUgramatas/VBF/Degradeto_teritoriju_remediacija_vadlinijas.pdf*
- *Nastran, M., Pintar, M., Železnikar, Š., & Cvejić, R. (2022). Stakeholders' perceptions on the role of urban green infrastructure in providing ecosystem services for human well-being. Land, 11(2), 299.*
- *Rokasgrāmata. Zaļas pilsētvides plānošana. https://estudijas.lbtu.lv/pluginfile.php/129101/mod_resource/content/1/ilgtspejigas_ainavas_planosanas_rokasgramata.pdf*
- *Umwelt Bundesamt (2014) Brownfield redevelopment and inner urban development https://www.umweltbundesamt.de/en/topics/soil-land/land-use-reduction/brownfield-redevelopment-inner-urban-development#brownfield-reuse-greenfield-protection*
- *The European Climate Adaptation Platform (2023) Urban green infrastructure planning and nature-based solutions https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/adaptation-options/green-spaces-and-corridors-in-urban-areas*
- *Zaļā infrastruktūra – labāka dzīve ar dabīgiem risinājumiem https://www.eea.europa.eu/lv/articles/zala-infrastruktura-2013-labaka-dzive*

PIEMĒRI NO PRAKSES

GLEISDREIECK PARKS, BERLĪNE

Atrašanās vieta: Möckernstraße 26, 10963 Berlīne, Vācija. Platība 26ha
Izveides gads: 2013 – 2019
Īpašnieks un pasūtītājs: Grün Berlin
Autori: Atelier Loidl
Interneta resursi:
https://www.parkamgleisdreieck.de/
https://www.visitberlin.de/de/park-am-gleisdreieck
https://gruen-berlin.de/en/projects/parks/park-am-gleisdreieck/about-the-park
https://www.berlin.de/tourismus/insidertipps/2000288-2339440-park-am-gleisdreieck.html

Gleisdreieck parks Berlīnē ir viens no vairākām atpūtas teritorijām, kas veidotas bijušajās dzelzceļa teritorijās, kas jau ilgstoši neveic savu sākotnējo funkciju un tajā šo gadu laikā ir ieviesusies bagātīga bioloģiskā daudzveidība. Šo parku attīstot, arī kopējais Berlīnes zaļais tīklojums veidojies pilnīgāks. Kādreizējā dzelzceļa teritorija pēc Otrā pasaules kara kļuva par pamestu un degradētu teritoriju, kurā vienlaicīgi neskarta daba pārņēma kādreiz cilvēka izveidoto vidi. Tāpēc šeit sastopama bagātīga veģetācija un augsta bioloģiskā daudzveidība. Ņemot vērā lielo parka teritoriju, tā sniegtie ekosistēmu pakalpojumi ir ļoti plaši un līdz ar to arī iedzīvotāju labklājībai nepieciešamie resursi. Parkā ir zonas sportam, vides izglītībai, pārtikas audzēšanai un pārdošanai. Parka dažādās zonas iespējams iepazīt caur dažādiem digitālajiem stāstiem.

Gleisdreieck parka teritorijas plāns (Park am Gleisdreieck)

Galvaspilsētā ir daudz mazu un lielu atpūtas zonu, īpaši iekšpilsētu rajonos. Parka izveides pamatā bija iedzīvotāju ieinteresētība un iesaiste šīs teritorijas attīstībā, jo tā izvietojās starp blīvas dzīvojamās apbūves zonām. Attīstot teritoriju kā multifunkcionālu publisko ārtelpu, ne tikai izveidota vieta iedzīvotāju atpūtai un aktivitātēm, bet veidota arī funkcionāla un ekoloģiska sasaiste starp divām pilsētas daļām, tādējādi kļūstot par pilsētas kopējās zaļās infrastruktūras nozīmīgu elementu.

Sakarā ar negaidīti iegūto floras un faunas patvērumu un blakus esošo apkaimju blīvo attīstību, drīz izveidojās iedzīvotāju grupa, kas vēlējās pastāvīgi apzaļumot teritoriju un guva panākumus. Plānošanas procesu raksturoja arī spēcīga iedzīvotāju iesaistīšanās, kurā tika iekļauti iedzīvotāju ieteikumi un kritika. Pēc galīgās pabeigšanas, 2013. gadā, Gleisdreieck parks tika savienots ar pašvaldības zaļajām zonām un Potsdamas laukumu un paplašinājās uz dienvidiem, veidojot Šēnbergas dienvidu zonu.

Būtisks parka arhitektūras elements ir ruderālās floras, t.i., veco dzelzceļu sistēmu pārņēmušās savvaļas augšanas, saglabāšana. Var atrast arī vecās signalizācijas un dzelzceļa sistēmas, kas piešķir parkam ļoti īpašu nokrāsu. Īpaši vērts ir apmeklēt starpkultūru rožu smaržu dārzu, ko uztur dažādas apkaimes kopienas un kurā ir daudz dažādu stādījumu. Savukārt nedaudz aktīvāk norisinās dabas pieredzes istabā, kas arī pilsētas bērniem piedāvā iespēju pa īstam spēlēties dubļos un izjust dabas vidi tuvplānā.

Parkam veidotas sasaistes ar izglītības iestādēm un tas ir izmantojams mācībām un atpūtai (autoru foto)

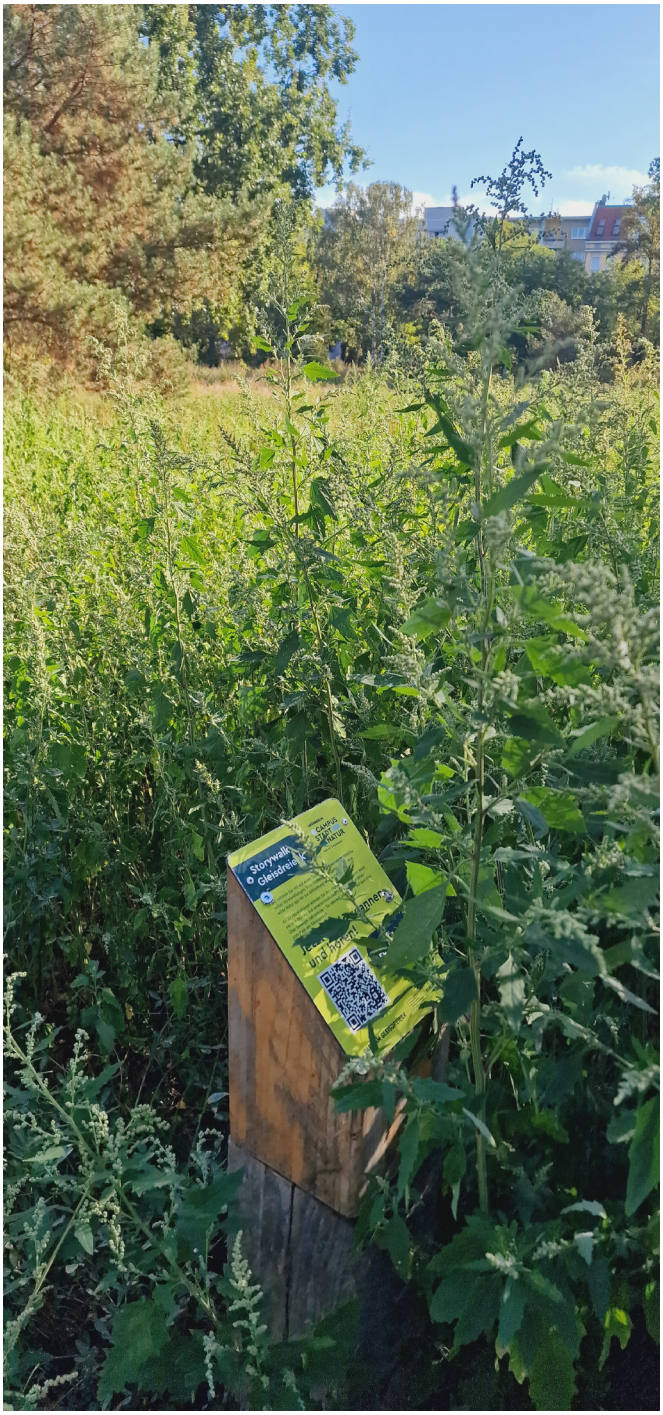
Parks sniedz iespēju darboties mazajiem uzņēmējiem (autoru foto)

Būtiska parka daļa ir saglabātās ruderālās pļavas, kas sniedz iespēju attīstīties daudzveidīgai florai un faunai (autoru foto)

Bērnu laukums ar iespēju spēlēties, izmantojot ūdeni, smiltis un dabas pamatni (autoru foto)

Nepļautās teritorijas, kā mācību lauks, ar papildus izglītojošo informāciju (autoru foto)

Parka teritorijā esošās brīvās lauces dažādām aktivitātēm (autoru foto)

Dzelzceļa fragmenti, kas atstāti kā vietas identitātes simbols un kur kursē vēsturiskais vilciens ekskursiju ietvaros (autoru foto)

Visā parka teritorijā izvietotie labiekārtojuma elementi sasaucas ar parka industriālo identitāti un vēsturi, veidojot atširīgus raksturus dažādām teritorijas daļām (autoru foto)

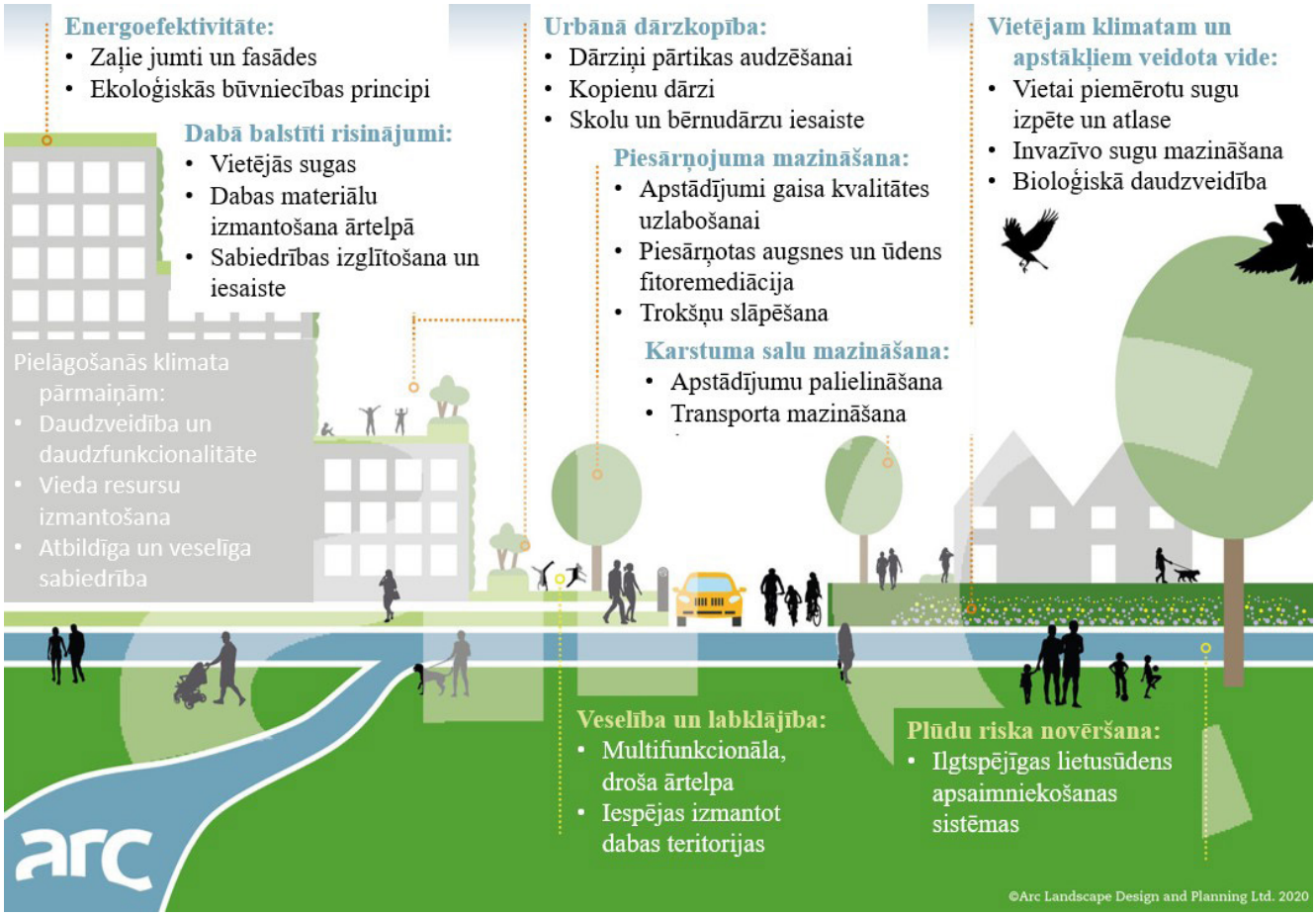
PROJEKTA KOPSAVILKUMS

Ilgtspējīgi risinājumi un degradēto teritoriju revitalizācijas rīki	➢ Esošo ekosistēmu saglabāšana un jaunu ekosistēmu veidošana ➢ Teritorijā esošo dzelzceļa infrastruktūras elementu saglabāšana, stiprinot vietas identitāti ➢ Iespēja līdzdarboties projekta veidošanas procesos, sniedz iespēju veidoties stiprākai kopienai un attīstīties vietas piesaistei
Sabiedrības līdzdalība un iesaiste	➢ Sabiedrība iniciēja teritorijas atjaunošanu un iesaisti pilsētvides struktūrā ➢ Iedzīvotāju apvienošanās, identificējot risināmos jautājumus, dažādām iedzīvotāju grupām ➢ Ārtelpa mūsdienās ir pieejama, lai sabiedrība to varētu izmantot dažādās sezonās un dažādos diennakts laikos

ADAPTĀCIJA KLIMATA PĀRMAIŅĀM

Globālās klimata pārmaiņas aizvien vairāk un redzamāk skar mūsu ikdienas dzīves telpu un sabiedrību kopumā. Izteiktie sausuma periodi, kas mijās ar izteiktām lietusgāzēm, bieži vien rada postošas sekas ainavā – gan vizuāli, gan funkcionāli. Veidojas plūdi, erozijas, vētras, kas sagrauj ēkas un nolauž kokus. Vienlaicīgi šie apstākļi ietekmē arī saimniecisko darbību, jo īpaši lauksaimniecību. Veidojas nevienlīdzīgas kopienas. Mainoties klimatiskajiem apstākļiem, līdz šim vēsajās klimata zonās parādās slimības, kaitēkļi, invazīvās augu un dzīvnieku sugas, kas raksturīgas siltākām zonām.

Arī teritoriju plānotājiem un ainavu arhitektiem ir iespēja plānot teritorijas tā, lai no vienas puses mazinātu klimata pasliktināšanos (piemēram, veidojot energoefektīvas ēkas, izmantojot dabā balstītus risinājumus utt.), bet no otras puses teritorijām jāspēj pielāgoties jau šobrīd esošajām un nākotnē iespējamām izmaiņām klimatā.

Ainavu arhitektūras virzieni un uzdevumi saistībā ar pielāgošanos klimata pārmaiņām (veidots pēc arcldp.co.uk)

IZMANTOTIE AVOTI

- *Arc landscape design and planning interneta vietne. Pieejams: https://www.arcldp.co.uk/about-arc*
- *Āboltiņš O. (2010) No leduslaikmeta līdz globālajai sasilšanai. Dabas vides pagātne un tagadne Latvijā. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 128 lpp.*
- *Bendere R., Teibe I, Pacina J.M., Sunnsets H., Kasparinskis R., Kudreņickis I., Šmigins R., Vidužs A.,*
- *Bokalders V., Bloka M. (2013) Ekoloģiskās būvniecības rokasgrāmata. Kā projektēt veselīgas, racionālas un ilgtspējīgas ēkas. Rīga: Biedrība Domas spēks. 691 lpp.*
- *Kļaviņš M., Blumberga D., Bruņiniece I., Briede A., Grišule G., Andrušaitis A., Āboliņa K. (2008) Klimata mainība un globālā sasilšana. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds. 174 lpp.*
- *Kruše M., Kruše P., Athauss D., Gabriēls I. (1995) Ekoloģiskā būvniecība. Rīga: Preses Nams. 398lpp.*
- *Ņitavska N., Zigmunde D. (2013) Zaļas pilsētvides plānošana. Rokasgrāmata. Jelgava: Zemgales plānošanas reģions. 114 lpp.*

PIEMĒRI NO PRAKSES

GEBAUER HÖFE TERITORIJA BERLĪNĒ

Atrašanās vieta: Franklinstraße 9-15a, 10587, Berlīne
Izveides gads: 2019
Autori: hochC Landscape Architects
Kokaudzētava: Lorberg
Interneta resursi:
https://www.gsg.de/gewerbehof/gebauer-hoefe/
https://landezine.com/gebauer-hofe-by-hochc/

Gebauer Höfe ir 19. gadsimta komerciāla rakstura kvartāls, kas atrodas Šprē upes krastā Berlīnē. Modernizācijas gaitā teritorija tika papildināta ar jaunām ēkām, tādējādi kvartālā ienesot modernās arhitektūras noskaņas, kas labi sasaucas ar vēsturisko vidi. Ārtelpa kalpo kā vienojošais elements dažādo arhitektūras raksturu saskaņošanai. Vienlaicīgi, ņemot vērā kvartāla komerciālo raksturu, veiksmīgi tiek organizēta transporta plūsma, papildus arī funkcionāli nodalos atsevišķas telpas darbinieku un apmeklētāju atpūtai gan pagalmos, gan pie upes. Kvartāls ir pieejams ikvienam, ir veidota iespēja brīvi pārvietoties gar krastmalu. Teritorija tiek attīstīta pakāpeniski, ļaujot ienākt uzņēmējiem un izmantot komerctelpas un ārtelpu.

Gebauer Höfe kvartāla arhitektonisko telpu veido atjaunotās vēsturiskās ēkas kopā ar jauniem, mūsdienīgiem ēku apjomiem (autoru foto)

Segumam izmantots otrreizēji pārstrādāts bruģakmens, pielāgojot to vides pieejamības prasībām. Senais bruģakmens ar savu krāsu noskaņām veido vienojošu pamatu arī kvartāla atjaunoto, vēsturisko ēku un mūsdienu ēku saskaņai. Segumā iestrādāta misiņa josla, kas kalpo kā vadlīnija un palīdz orientēties teritorijā. Savukārt misiņa krāsas metāla naglas iezīmē publiski pieejamo maršrutu cauri kvartālam.

Labiekārtojums veidots tā, lai tas pieejams un ērti izmantojams, kā arī iederētos kvartāla arhitektoniskajā noskaņā. Ir novietoti gan atsevišķi stāvoši soliņi, gan arī sēdvietas kopā ar apstādījumu kastēm integrētas pakāpienos pie ēkām un atsevišķās atpūtas vietās pie upes. Apstādījumi sasaucas ar upes krasta noskaņu un lieliski papildina atpūtas vietas, palīdzot arī akumulēt lietusūdeņus no plašajām seguma virsmām.

Segumā izmantots pārstrādāts senais bruģakmens, veidoti misiņa elementi vides pieejamībai un orientācijai kvartālā (landezine.com, autoru foto)

Labiekārtojuma koncepts, kas paredz maksimāli izmantot ārtelpas elementus, kombinējot tos ar papildinošu aprīkojumu (uzlādes vietām, sēdvirsmām, augu kastēm utt.) (landezine.com)

Teritorijā ir īpašs lietusūdeņu drenāžas risinājums, ņemot vērā, ka teritorijai pieguļošajā Šprē upē lietusūdeņus tiešā veidā novadīt ir aizliegts augsto gruntsūdeņu dēļ. Zem seguma izveidota ūdens uzkrāšanas tvertne, kas ļauj ūdeni novadīt upē. Tāpat lietusūdeņu infiltrāciju veicina ūdens caurlaidīgie segumi. Augu izvēlē izmantoti augi, kas piemēroti augstam gruntsūdenim, piemēram vītoli.

Lietusūdeņu apsaimniekošanas koncepts (landezine.com)

Gebauer Höfe kvartāla skvērs ar ilgtspējīgiem lietusūdens risinājumiem, mūsdienīgu dizainu un iespēju atpūsties pie ūdens (autoru foto)

PROJEKTA KOPSAVILKUMS

Ilgtspējīgi risinājumi un degradēto teritoriju revitalizācijas rīki	➢ Industriālā mantojuma saglabāšana, papildus attīstot arī jaunus ēku apjomus, kas saskanīgi iekļaujas vēsturiskajā vidē ➢ Ilgtspējīgi lietusūdeņu apsaimniekošanas risinājumi ➢ Otrreizēja vēsturisko materiālu un elementu pārstrāde un izmantošana
Sabiedrības līdzdalība un iesaiste	➢ Vides pieejamības risinājumi ➢ Funkcionālas atpūtas vietas ➢ Viegla orientēšanās kvartālā, veidojot vēsturiskajā vidē iederīgas vadlīnijas un norādes

PIEMĒRI NO PRAKSES

LORBERG KOKAUDZĒTAVA. KLIMATA KOKU PROGRAMMA

Programmas īstenošanas vieta: Vācija
Programmas īstenošanas gads: 2010
Programmas īstenotāji: Vācijas lielākās kokaudzētavas sadarbībā ar pilsētu pašvaldībām
Interneta resursi:
https://www.lorberg.com/de/
https://galk.de/arbeitskreise/stadtbaeume/themenuebersicht/strassenbaumliste/bewertungskriterien
https://www.pankower-allgemeine-zeitung.de/klimavertraegliche-stadtbaeume-in-pankow-pflanzen/
https://www.lwg.bayern.de/landespflege/gartendokumente/fachartikel/224293/index.php
https://www.lwg.bayern.de/mam/cms06/landespflege/dateien/zukunft_klimabaeume.pdf
https://www.lwg.bayern.de/landespflege/urbanes_gruen/085113/index.php

1843.gadā izveidotā kokaudzētava Lorberg savā pastāvēšanas laikā ir attīstījusies par vienu no atpazīstamākajām Vācijā un ārpus tās. Koku dižstādi ir viens no produktiem, kurus piedāvā uzņēmums. Lielu koku stādīšana palīdz iegūt uzreiz kvalitatīvu zaļo publisko ārtelpu pilsētvidē un lauku teritorijās.

Lorberg kokaudzētava pēta un analizē labāko koku sortimentu, kas būtu piemērots pilsētas apstākļiem un klimata pārmaiņu radītajām ietekmēm. Lai koki būtu sagatavoti stādīšanai un labāk ieaugtos jaunajā vietā, koku stādiem izmanto air-pot sistēmu, kas ļauj labāk piekļūt skābeklim koka saknēm (autoru foto)

Viena no kokaudzētavas iniciatīvām ir iesaiste pētniecībā, īstenojot programmu Climate Trees (Klimata koki), kuras ietvaros dažādās Vācijas pilsētās tiek testētas ielu apstādījumos izmantotās koku sugas uz to izturību pret klimata pārmaiņu radītajām sekām. Aizvien vairāk sastopamies ar ekstrēmiem klimata apstākļiem, kad ilgstošu sausumu nomaina intensīvas lietusgāzes, kad netipiskā sezonā pieredzam salnas, kad piedzīvojam vētras un krusu. Līdz ar to, lai nodrošinātu ilgtspējīgu pilsētvides attīstību, ir nepieciešama nozīmīga pilsētas apstādījumos izmantojamo augu sugu izpēte, atlasot tos augus, kas būtu piemēroti ne tikai pilsētvides apstākļiem, bet arī klimata pārmaiņu radītajām sekām. Vietai un klimatam atbilstošu koku sugu izmantošana ir nozīmīga arī degradēto teritoriju revitalizācijā, kur papildus ārējiem apstākļiem bieži vien ir sastopams arī augsnes piesārņojums (piemēram, bijušajās industriālajās teritorijās). Tādējādi papildus izturībai pret dažādiem klimatiskajiem un pilsētvides apstākļiem ir jāņem vērā arī koku īpašības uzņemt no augsnes noteiktas piesārņojošās vielas, vienlaicīgi veicot arī augsnes attīrīšanu (fitoremediāciju).

Lorberg kokaudzētava jau 2010.gadā izveidoja eksperimentālos laukus, lai testētu koku sugu izturību pret dažādiem apstākļiem. Ilgtermiņa izpētes rezultātā, kā arī izmantojot jau esošo GALK (German Conference of Horticultural Authorities, galk.de) koku sarakstu un sadarbojoties ar Humbodt Universitat Berlīnē, Berliner Hochschule fur Technik, Institut fur Erwerbs und Freizetgartenbau, LLG Quedinburg, Lorberg kokaudzētava ir apkopojusi datus un sagatavojusi koku katalogu, kurā katrai koku šķirnei ir sniegts tās izturības raksturojums, izmantojot pašas kokaudzētavas ilgtermiņa pētījumos iegūto

novērtējumu, GALK vērtējumu un Climate-type matrix (atbilstības klimata tipam novērtējums). Papildus norādīts, cik konkrētā koka šķirne piesaista kukaiņus (tajā skaitā bites), kas palīdz nodrošināt barības ķēdi apkārtējā vidē, veikt apputeksnēšanu, mazināt nepieciešamību izmantot pesticīdus lauksaimniecības zemju apsaimniekošanai, jo tiek uzturēti dabiskie apstākļi un procesi.

Climate Type matrix kokaugu novērtējumam pēc to izturības pret salu un sausumu (prof. Dr.A.Roloff; Lorberg)

Lorberg kokaudzētavas vērtējuma skala, kur trīs zvaigznes nozīmē, ka koks ir ļoti izturīgs pret dažādiem klimata apstākļiem un iztur augsta stresa apstākļus. Šis koks ir rekomendējams kā klimata koks (Lorberg)

Simbols nozīmē, ka konkrētais augs piesaista bites un citus kukaiņus

Apzīmējumi un informācija, kas raksturo auga augšanai nepieciešamos apstākļus – klimata zonu, apgaismojumu utt.

Auga vērtējums:
- pēc Lorberg pētījumu datiem
- GALK rekomendācijām
- Pēc Klimata-tipa matricas

Koku raksturojuma piemērs kokaudzētavas Lorberg sagatavotajā Klimata koku katalogā (Lorberg)

PROJEKTA KOPSAVILKUMS

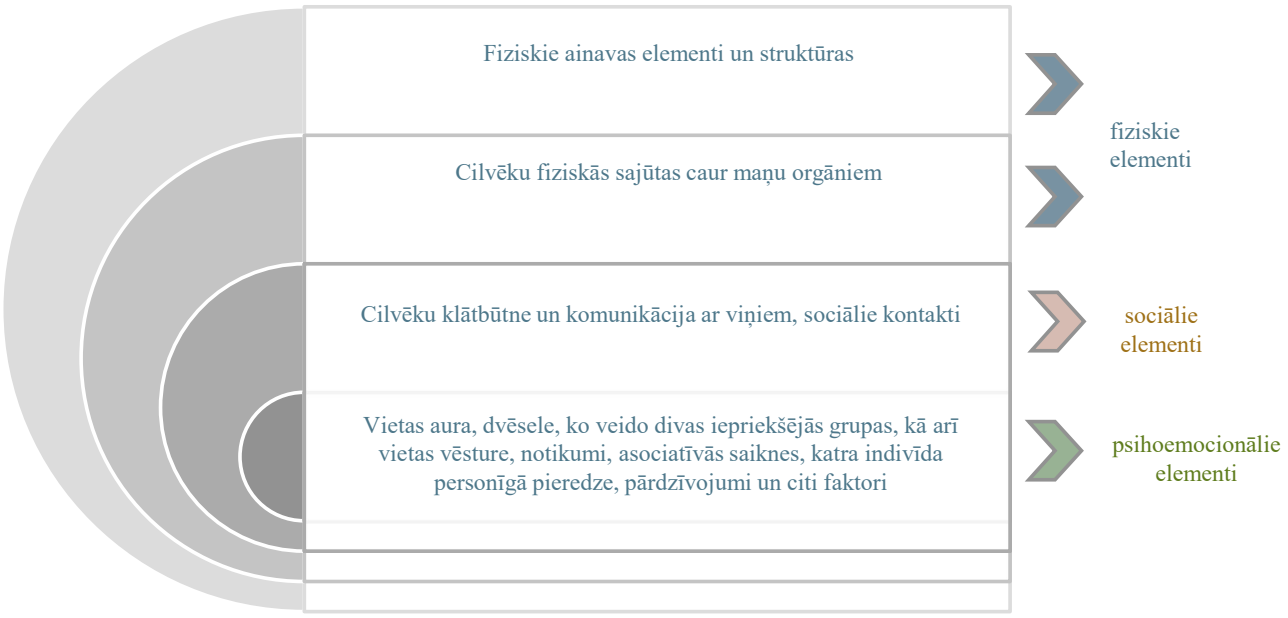
Ilgtspējīgi risinājumi un degradēto teritoriju revitalizācijas rīki	➢ Ilgtermiņā veikti pētījumi par koku izturību klimata pārmaiņām un augsta stresa vides apstākļiem, kas ļauj nodrošināt ilgtspējīgu apstādījumu veidošanu
Sabiedrības līdzdalība un iesaiste	➢ Dažādu ieinteresēto pušu – kokaudzētavu, zinātnisko institūciju, pašvaldību iesaiste un sadarbība piemērotāko sugu izpētē un atlasē

SAGLABĀJOT UN ATTĪSTOT VIETAS IDENTITĀTI

Ainava ir ne tikai fizisko elementu kopa, bet arī emocionālā, simboliskā un ideoloģiskā dimensija, kā arī saikne starp visām pusēm, kas atspoguļojas kultūrainavas veidošanās procesā, kas saskan ar Eiropas Konvencijā nostiprināto ainavas jēdzienu (Eiropas ainavu konvencija, 2000). Šādā griezumā ainava ir kā krātuve, kas glabā nācijai svarīgus notikumus no vienas puses, un iedvesmo vai dod sazemējumu, saikni ar pagātni no otras puses.

Parasti cilvēku ainavas atmiņās atspoguļojas caur atsevišķiem elementiem vai to fragmentiem – māja, ielas, aleja, lielais skurstenis, vārti u.c. – tie ir sava veida enkuri, kas saista mūs ar atmiņām caur atsevišķiem objektiem, veidojot kodolīgus simbolus, kas iezīmē vai nu mūsu personīgās atmiņas vai veselu vēstures attīstības posmu. Veidojas sava veida ainavas "dualā daba" – fiziskā un simboliskā, kas ir no vienas puses visas valsts vai reģiona kopīgā vēsture, bet no otras puses katra indivīda personīgā biogrāfija. V. Skultans savos pētījumos ainavas sauc par cilvēku "pieredzes noliktavām, ar būtisku pagātnes un nākotnes valsts un katra indivīda "bagāžu"". Šeit rodas smalka robeža, kad mēs uztveram ainavu kā objektīvu realitāti, un kad kāda konkrēta ainava vai ainavas tips iegūst personīgu atmiņu vai notikumu nokrāsu (Skultans 1997, Ņitavska, 2021).

Ainava var būt ne tikai katras konkrētas vietas atspoguļojums, bet arī reģiona veidols, visbiežāk caur arhitektūru un infrastruktūru, kultūru un tradīcijām, dabas telpisko struktūru vai atsevišķiem ainavas elementiem. Šo saikni var definēt kā divus atšķirīgus skatījumus – viens ar izteiktu cilvēka veidotu elementu dominanti – pilis, muižas vai citas būves, pat tehniska rakstura vai inženiertīklu būves (ceļi, tilti, dzelzceļi, HES utt.), izteiksmīgi dabas elementi un/ vai elementu kopas – stāvkrasti, alas, upes ielejas, citas izteiktas reljefa formas, iežu atsegumi, izteiksmīga veģetācija, ūdenstilpes vai ūdens teces utt. Otrs virziens ir ainavas holistiskā struktūra – jeb kopums, kas sastāv no vairākām niansēm, slāņiem, gan redzamām, gan emocionālām saiknēm un slāņiem, ko bieži dēvē par vietas auru, piederību (Sence of Place/ Genius Locci), to arī var saukt par vietas/ ainavas identitāti. Šie aspekti cieši saistās ar indivīda subjektīvo uztveri, piederību kādai valstij, tautai, kultūrai un tradīcijām, pat emocionālajam stāvoklim, gadalaikam un laika apstākļiem – veidojot mozaīkveida emociju un fizisko 'matēriju matricu', caur ko cilvēks uztver ainavu, atceras to un tālāk veido jau savas, ļoti intīmas asociācijas un simbolus kopš bērnības – savas atmiņas un ainavas kognitīvās uztveres pamatu. Dažādu faktoru un aspektu kopums pierāda, ka ainavas emocionāli – simbolisko atspoguļojumu nav iespējams fiksēt ļoti statiski – tas drīzāk ir mainīgs un dinamisks faktoru kopums, kas ir dzīvīgs un elastīgs (Sörlin 1999; Carter et al. 2007; Stephens 2002).

Vietas auras izpratnes shēma (Genius Locci) (Ņitavska, 2021, shēma veidota pēc Christou et al. 2019)

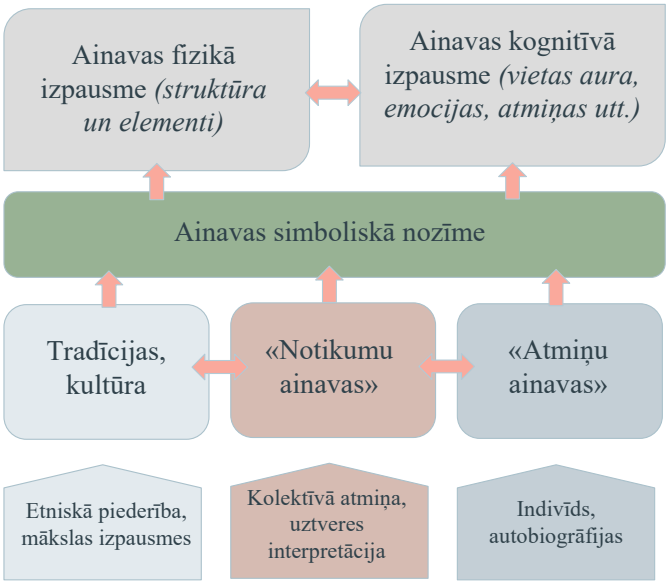
Definīcija – "vietas uztvere/sajūta" (Sence of Place) kā pētniecības koncepts parādījās jau pagājušā gadsimta septiņdesmito gadu beigās un vairāki zinātnieki caur šo definējumu pētīja vietas piederību, ainavas ikdienas un vēsturisko lietošanu, identitāti un citus fiziski netveramus un ar ainavu un vietu saistītus aspektus, izskaidrojot indivīda un ainavas ciešo emocionālo saikni. Vēlāk šis koncepts saukts par dvēseles/auras konceptu (Genius Locci), akcentējot, ka ainava nav tikai fiziskā izpausme, bet tai ir emocionālā puse, kas veido kognitīvo ainavas daļu. Abi šie koncepti ir cieši saistīti ar ainavas kognitīvo uztveri, kas atspoguļojas ainavas kopējās uztveres īpatnībās un kopā ar fiziskiem faktoriem veido ainavas koptēlu – tas nav atraujams viens no otra. Tieši fizisko un emocionālo faktoru sinerģija veido vietas auru. Šī koncepta paradīšanās pētniecībā izraisīja sava veida 'revolūciju' kvantitatīvos pētījumos, atklājot ainavas fiziski "neredzamo" daļu un akcentējot ainavas emocionālas daļas būtisko lomu ainavas uztverē (Christou et al. 2019, Barnes 2004, Petzet 2008, Ņitavska, 2021).

Jāatzīmē, ka vietas auru veido vairākas elementu grupas:

- fiziskie elementi – ainavas elementi un struktūras (būves, veģetācija, reljefs, ūdens objekti utt.), cilvēku fiziskās sajūtas caur maņu orgāniem (smarža un garša, temperatūra, apgaismojums utt.);
- sociālie elementi – citu cilvēku klātbūtne un komunikācija ar viņiem, sociālie kontakti (patika vai nepatika, cilvēku daudzums, burzma vai brīvība, vientulība);
- psihoemocionālie elementi – vietas aura, dvēsele, ko veido divas iepriekšējās grupas, kā arī vietas vēsture, notikumi, asociatīvās saiknes, katra indivīda personīgā pieredze, pārdzīvojumi un citi faktori (Christou et al. 2019; Nitavska, 2021).

Akcentējot "ainavas auras/dvēseles" tēmu, īpaša loma ir tādam fenomenam kā - "notikumu ainavas" un "atmiņu ainavas" – tā ir daļa no ainavas simboliskās uztveres un balstās gan nācijas, gan katra indivīda personīgi vai senču piedzīvotajā. Šie piedzīvojumi bieži ir saistīti ar ļoti konkrētām vietām, bet dažreiz abstrakti simbolizējas tikai ainavas elementos. Šādu ainavas simbolu noteikšana saistīta ar ainavas kognitīvās puses izpēti - plašas intervijas, aptaujas, seno aprakstu, monogrāfiju un kultūrvēsturisko notikumu izpēte un analīze, arvien vairāk atklājot atsevišķu ainavu/ vietu emocionālo saikni ar kādreizējiem notikumiem. Vairākos pētījumos atzīmēta ainavas atšķirīgā uztvere vietējiem iedzīvotājiem un ainavas apmeklētājiem, kam nav zināma vietas priekšvēsture, tas ir saistīts ar subjektīvām atmiņām (Bunkše, 2001; Selman, 2006; Ņitavska, 2021).

Balstoties uz detālu vēsturisko izpēti, jāsecina, ka ainavas identitāte un teritorijas attīstība ir cieši saistītas savā starpā, par ko liecina tūrisma un vietas identitātes saikne. Teritorijas attīstības nolūkos, ainavas identitāte ar visiem notikumiem un atmiņām, simboliem, bieži kļūst par biznesa produktu tūrisma sfērā, no viena puses ļaujot teritorijai piesaistīt finansiālu atbalstu un rast jaunas darba vietas, bet no otras puses marketinga spiedienā gala 'tūrisma produkts' var būt interpretēts un pielāgots pārdošanai, veidojot maldīgi, vienkāršotu vai pārveidotu vietas identitāti. Šādā procesā un globalizācijas spiedienā mentālie ainavas vai vietas simboli pārtop par preci, kas ir raksturīgi kapitālisma laikmetam (Kneafsey 1998; Sörlin 1999; Stephenson 2010).

Ainavas simboliskā nozīme (Ņitavska, 2020)

Apkopojot dažādas ainavas simboliskās nozīmes, var secināt, ka simboli ir saistīti ar vairākiem aspektiem – etniskā piederība, kādas cilvēku grupas vai visu valsts iedzīvotāju kolektīvā atmiņa, vēsturiskie notikumi un arī katra indivīda. Viss kopā paver plašu ainavas daļu – kognitīvi – emocionālo – kas būtiski ietekmē vietas potenciālu.

Industrializācija iezīmē nozīmīgu cilvēces attīstības posmu, kas ietekmēja progresu, dzīves apstākļus, mainīja paradumus un kopējo pilsētu attīstības vēsturi. Bieži kritizējam straujas industrializācijas sekas, bet nevaram noliegt to lomu katras vietas attīstībā. Aktīva būvniecība strauji mainīja pilsētu vaibstus vai arī bija par iemeslu kādas mazas pilsētas straujai izaugsmei, piesaistot darbaspēku un paplašinot sasaistes ar citam pilsētām, meklējot sadarbību.

Lielmēroga būvniecība dažādiem mērķiem attīstījās ne tikai ar rūpniecības nozares izaugsmi, bet arī ar kūrortu attīstību un arvien pieaugošo pilsētu izplešanos. Pilsētu attīstībā dažādi gan ekonomiskie, gan politiskie notikumi atspoguļojas arī telpiski – parādoties dažādām būvēm vai infrastruktūrai. Šādas būves iezīmē konkrētu attīstības posmu un ir būtiski cilvēku kognitīvajai ainavas uztverei – veido būtisku daļu no vietas identitātes.

IZMANTOTIE AVOTI

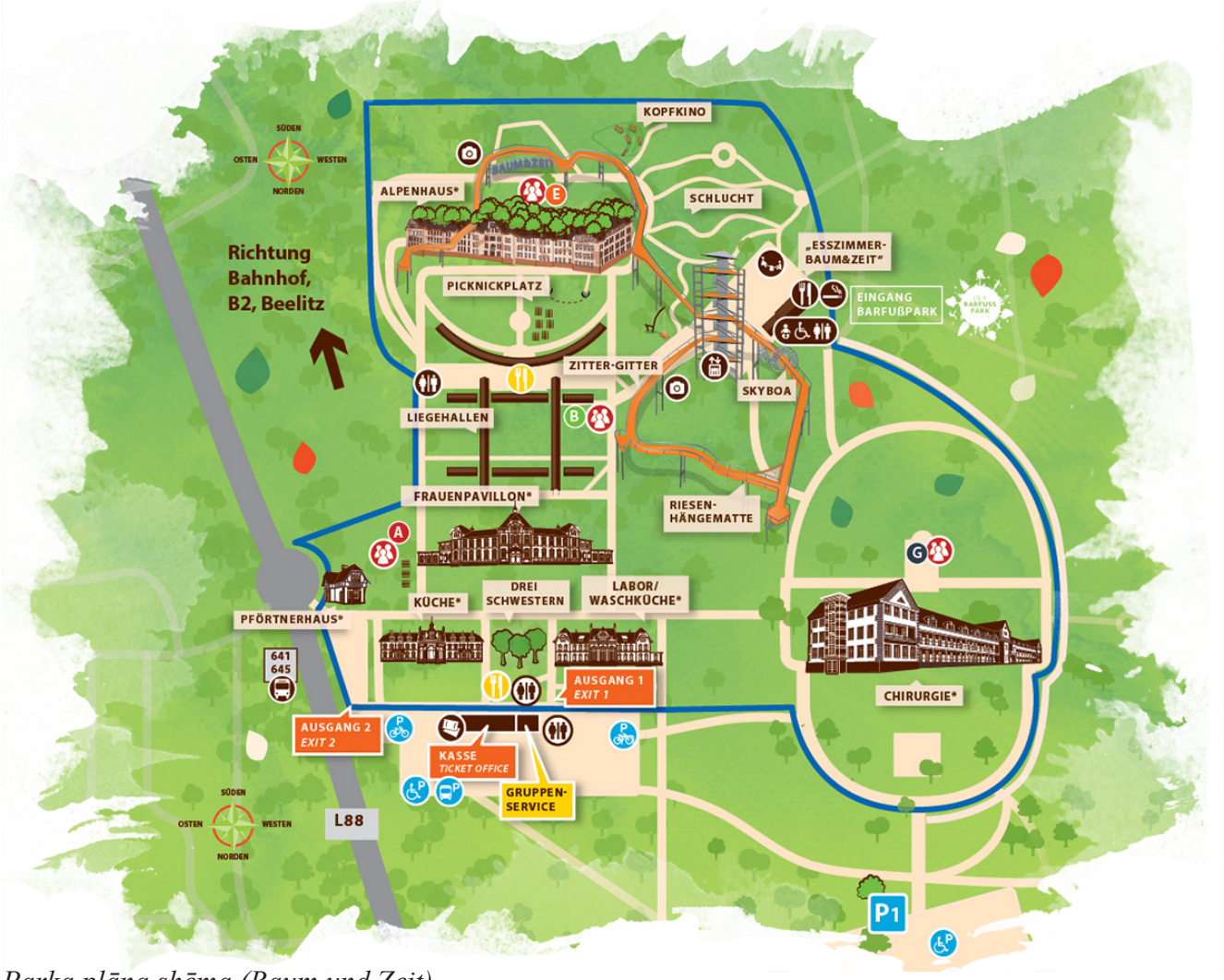
- *Barnes, T. J. (2004). Placing ideas: Genius loci, heterotopia and geography's quantitative revolution. Progress in Human Geography, 28(5), 565–595.*
- *Bunkše E. V. (2001) The Case of the Missing Sublime in Latvian Landscape Aesthetics and Ethics, Ethics, Place & Environment, 4:3, 235-246*
- *Carter, J., Dyer, P., Sharma, B. Dis-placed voices: sense of place and place identity on the Sunshine Coast. Scandinavian Journal of History, 2007, Vol. 8, No. 5, p. 755–773. ISNN 1502-7716.*
- *Christou P., Farmaki A., Saveriades A., Spanou E. (2019) The "genius loci" of places that experience intense tourism development. Tourism Management Perspectives Vol 30, 19-32 p.*
- *Eiropas ainavu konvencija. Pieņemts: 20.10.2000. Pieejams: https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1265*
- *Kneafsey, M. Tourism and Place Identity: A case-study in rural Ireland. Irish Geography, 1998, Vol. 31, No. 2, p. 111–123. ISNN 1939-4055*
- *Ņitavska N. (2021) Latvijas nacionālās nozīmes ainavu noteikšana, aizsardzība, plānošana un pārvaldība. Maģistra darbs. LU. Ģeogrāfijas un zemes zinātņu fakultāte. 158 lpp.*
- *Petzet, M. (2008). Genius Loci – The Spirit of Monuments and Sites. 16th ICOMOS General Assembly and International Symposium: 'Finding the spirit of place – between the tangible and the intangible', Quebec- Canada.*
- *Selman Paul (2006) Planning at the Landscape Scale. Routledge. 213 p.*
- *Skultans, V. 1997. Theorizing Latvian lives: The quest for identity. The Journal of the Royal Anthropological Institute. 3(4), 761–780*
- *Sörlin, S. The articulation of territory: landscape and the constitution of regional and national identity. Norwegian Journal of Geography, 1999, Vol. 53, No. 2, p. 103–112. ISNN 1502-5292.*
- *Stephens, J. Karalee Rock: The Formation of Place and Identity. Urban Policy and Research, 2002, Vol. 20, No. 1, p.87–99. ISNN 1476-7244.*
- *Stephenson, J. The Cultural Values Model: An integrated approach to values in landscapes. Landscape and Urban Planning, 2010, Vol. 84, p.127–139. ISSN 01692046*

PIEMĒRI NO PRAKSES

BAUM & ZEIT – BIJUŠĀS SANATORIJAS PARKS UN PASTAIGU TAKA KOKU GALOTNĒS

Atrašanās vieta: Beelitz-Heilstätten, Brandenburgas apgabals
Izveides gads: 2015
Autori: HPG Projektentwicklungs GmbH "Baum & Zeit"
Interneta resursi:
https://baumundzeit.de/english/

Slavenās Beelitz sanatorijas tika uzceltas pirms vairāk nekā 100 gadiem. Mūsdienās pār Otrā pasaules kara Alpenhauzas drupām vijas iespaidīga koku galotņu taka, kas vienlaikus ir ceļojums laikā staigājot virs bijušās sanatorijas ēkām. Berlīnes strādniekiem savulaik vajadzēja atveseļoties no tuberkulozes, kas tajā laikā plosījās Bēlicā, tāpēc bija uzbūvēts vesels atveseļošanās komplekss - kvalitatīva arhitektūra plaša mežaparka ielenkumā. Abos pasaules karos sanatorijas kalpoja kā vācu karavīru slimnīca. No 1945. līdz 1994. gadam tās bija lielākā "Sarkanās armijas" slimnīca ārpus Padomju Savienības robežas. Pēc Padomju armijas atkāpšanās daudzas līdz tam izmantotās ēkas kļuva par vandālisma upuriem. Mūsdienās, neskatoties uz romantisko savvaļas dabu vai varbūt tieši tāpēc, šīs ēkas izstaro "īpatnēju šarmu", kas atgādina guļošas pilis. Teritorijā jau 70 gadus aug mežs, kas veido īpatnēju biotopu un atmosfēru, ļaujot no vienas puses izpētīt vietas vēsturi, bet no otrās puses vērot dabas varenību un spēku.

Parka plāna shēma (Baum und Zeit)

Apmeklētajiem ir iespēja vērot unikālu ainavu, kur savijas vietas vēsture ar izcilu arhitektūru un dabu, kas pārņem ēku drupas. Vērošanai ir izveidota koku galotņu taka, kā arī ekskursiju maršruti pa mežaparku un saglabātajām mājām. No skatu torņa (40 m augsts) paveras panorāmas skats uz visu teritoriju. No

augšējās skatu platformas, uz kuru var viegli nokļūt ar liftu, var ielūkoties tālu sanatorijas zonā, pāri mežiem un līdz pat Berlīnei.

Parkā nodrošināta plaša infrastruktūra apmeklētājiem – gan informācija, gan specializētas ekskursijas, gan ēdināšanas zona, gan bērnu atrakcijas, gan daudzveidīgas rekreācijas vietas, gan vēsturiskā informācija. Neskatoties uz ekstremāliem augstumiem un daudzveidīgo rekreāciju ir nodrošināta arī vides pieejamība – gan pandusi, gan lifti, gan piekļuve visām zonām. Takas malās izvietoti informatīvie stendi, kas izskaidro sanatorijas dažādo ēku vēsturi un mežaparka augu daudzveidību.

Skats uz "Alpu māju" no koka laipas (autoru foto)

Trīs ceturtdaļas vecā meža saglabātas, neskatoties uz pārmaiņām. Savulaik stādīja pārsvarā lapu kokus un ziedošos krūmus, bet sastopami arī atsevišķi eksotiski skuju koki. Šobrīd teritorijā ir ap 65 dažādu kokaugu sugas, kas nodrošina maģisku krāsu spēli, īpaši pavasarī un rudenī. 2017. gadā koku galotņu taka saņēma Brandenburgas reģiona tūrisma balvu.

Parkā esošie elementi un ekspozīcijas rada dažādas noskaņas un ļauj nojaust teritorijas vēsturisko auru un parka struktūru, to apskatot no dažādiem skatu punktiem (autoru foto)

Mežaparka takas un ekspozīcijas (autoru foto)

Mežaparka takas un ekspozīcijas (autoru foto)

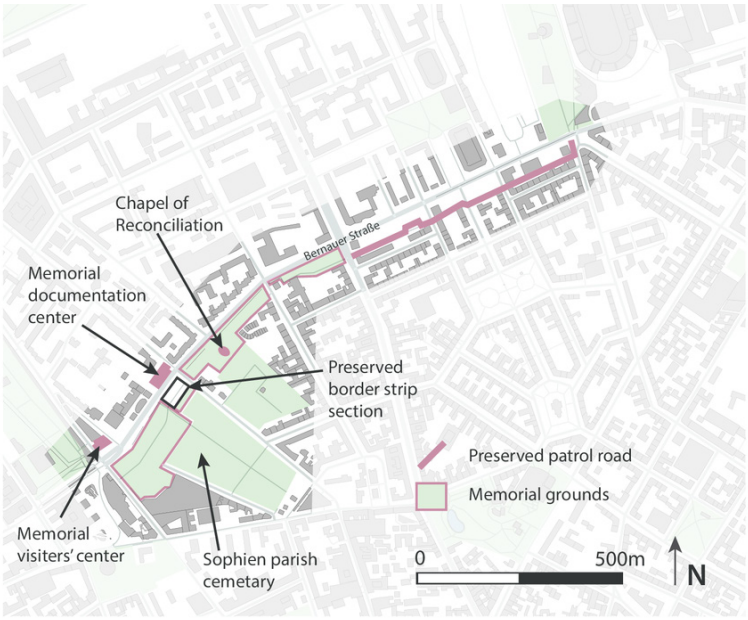
PROJEKTA KOPSAVILKUMS

Ilgtspējīgi risinājumi un degradēto teritoriju revitalizācijas rīki	➢ Kādreizējas sanatorijas identitātes (arhitektūra, elementi, vēsture) saglabāšana un izmantošana tūrisma vajadzībām, veidojot unikālu tūrisma produktu ➢ Saglabāta dabiskā veģetācija, kas ir sinerģijā ar arhitektūru, drupām un esošo vietas identitāti
Sabiedrības līdzdalība un iesaiste	➢ Vietas saglabāšana un attīstība reģiona ekonomiskajam potenciālam, nodrošinot papildus darba vietas un infrastruktūru, kas spēj piesaistīt tūristus ➢ Nodrošināta piekļuve pie vēsturiski nozīmīgas vietas, veidotas atpūtas vietas un nodrošinātā vides pieejamība

BERLĪNES MŪRA MEMORIĀLS

Atrašanās vieta: Bernauer Str. 111, 13355, Berlīne, Vācija
Izveides gads: 2010
Attīstītāji: Berlin Wall Foundation
Interneta resursi:
https://www.stiftung-berliner-mauer.de/en/berlin-wall-memorial

Berlīnes mūris 28 gadus - no 1961. gada 13. augusta līdz 1989. gada 9. novembrim, atdalīja Rietumberlīni no Vācijas Demokrātiskās Republikas (VDR jeb Austrumvācijas). Mūra kopgarums bija 155 km, no kuriem tieši 43,1 km bija izbūvēti caur Berlīnes pilsētas centru. Berlīnes mūris simbolizēja Dzelzs priekškaru starp Rietumeiropas un Austrumu bloka valstīm. Tā mērķis bija neļaut Austrumvācijas iedzīvotājiem pārbēgt uz Rietumvāciju. Berlīnes mūris ir viens no spilgtākiem diktatūras simboliem, kas parāda pierobežas režīma brutalitāti, kā tas darbojās un kā tas ietekmēja pilsētu un cilvēkus austrumos un rietumos. Sava veida spēcīgs simbols, kas iegrauzies pilsētas telpiskajā struktūrā mainot ne tikai pilsētas funkcionēšanu, bet arī ietekmējot iedzīvotāju likteņus. Ļoti spēcīgs identitātes objekts, kam noteikti ir negatīva ietekme, bet tomēr tas, kā vēstures liecība, saglabāts un pārveidots par memoriālu, lai skaidri dabā paradītu šo neatņemamo Berlīnes pilsētas identitātes daļu. Mūsdienās ļoti liela tūrisma daļa pilsētā balstās uz šiem vēstures notikumiem. Berlīnes mūris krita 1989. gada 9. novembrī, simboliski - Aukstā kara beigu datumā. Mūsdienās no 155 km garā Berlīnes mūra ir saglabājies tikai trīs kilometru garš posms. To Vācijas valdība ir nolēmusi saglabāt kā liecību nākamajām paaudzēm.

Berlīnes mūra memoriālais komplekss oficiāli tika atklāts 2010. gadā, un tas aizņem teritoriju aptuveni 4 hektāru platībā. Memoriālais komplekss sastāv no divām daļām un tika uzcelts mirušo vāciešu piemiņai, kuri mēģināja pārcelties no Berlīnes austrumu daļas uz rietumu daļu. Memoriālā ir redzama daļa no saglabājušās betona sienas un novērošanas torņa. Berlīnes mūra kompleksā ietilpst arī Samierināšanās kapela, kas tika uzcelta 2000. gadā, 1895. gadā nojauktās neogotikas baznīcas vietā.

Berlīnes mūra memoriāla plāna shēma (autors P.Jordan)

Berlīnes mūra memoriāla ekspozīcijas fragments ar posteni (autoru foto)

Berlīnes mūra memoriāla ekspozīcijas un informācijas stendi (autoru foto)

Muzejs un ārtelpas ekspozīcija bijušā Berlīnes mūra teritorijā iekļaujot gan mūra fragmentus, gan ēku, kas kādreiz bija robeža starp Rietumu un Austrumvāciju, gan izglītojošus elementus. Teritorijā atrodamas vairākas pierobežas nocietinājumu relikvijas un pēdas. Rūsināta tērauda balsti iezīmē vietas, kur mūra fragmenti vairs nav saglabājušies, padarot tos atkal redzamus. Arheoloģiskajos atklājumos redzami senāki pierobežas nocietinājumu slāņi un pilsētas daļas, kas tika zaudētas, būvējot mūri un robežjoslu. Atsevišķi ir iezīmētas vietas, kur noticis konkrēts notikums. Šajā teritorijā atrodas arī oficiālais piemineklis, kas veltīts sadalītās pilsētas un komunistiskās tirānijas upuru piemiņai.

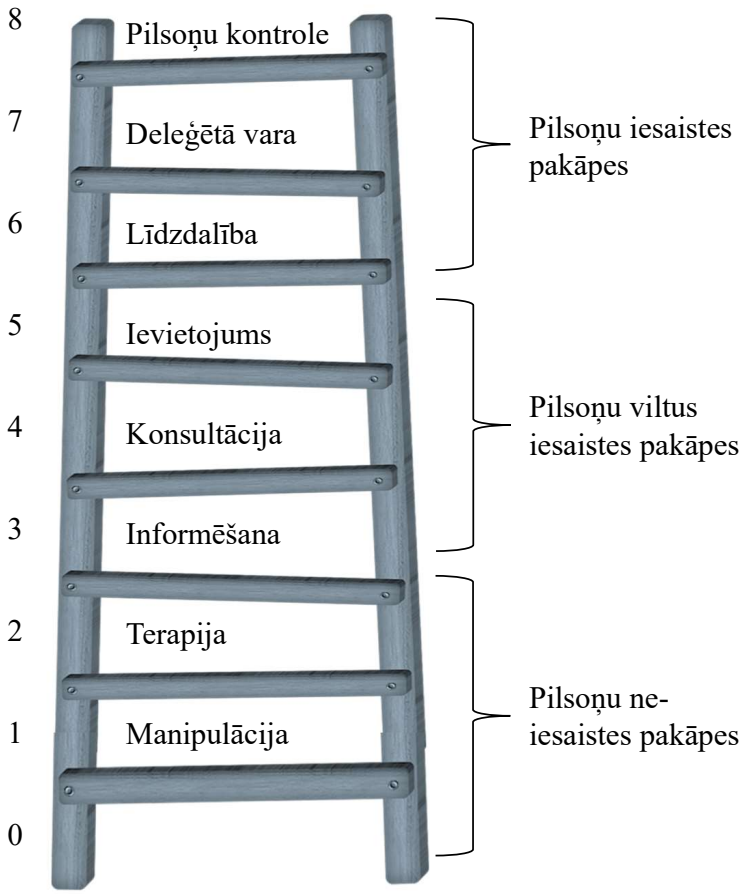

Sienas simboliskais attēlojums un Samierināšanās kapela (autoru foto)

PROJEKTA KOPSAVILKUMS

Ilgtspējīgi risinājumi un degradēto teritoriju revitalizācijas rīki	➢ Kādreizējā Berlīnes mūra identitātes (siena kā robeža, atsevišķi objekti un saistītie notikumi) saglabāšana un izmantošana tūrisma vajadzībām, veidojot unikālu tūrisma objektu kā atgādinājumu par notikumiem ➢ Saglabāta mūra trajektorija, iesaistot vietas identitātes veidolā gan fiziskus objektus pilsētvidē, gan stāstus un cilvēku likteņus, vecas fotogrāfijas un video
Sabiedrības līdzdalība un iesaiste	➢ Būtisks objekts iedzīvotājiem, kas ietekmēja viņu ikdienas dzīvi un pilsētas attīstību - sava veida spēcīgs simbols ➢ Emocionāli un mentāli cieša saikne, saglabājot atsevišķas daļas un veidojot memoriālu

SABIEDRĪBAS IESAISTE, MĀKSLA UN IZZIŅA POST-INDUSTRIĀLU TERITORIJU REVITALIZĀCIJĀ

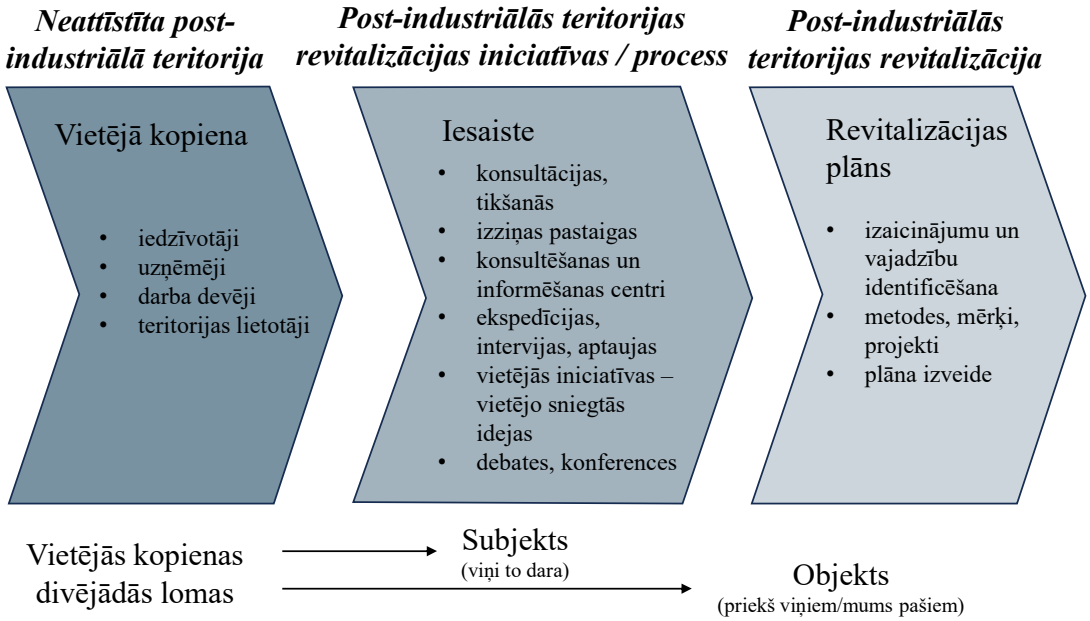
Sabiedrības līdzdalība dzīves vides, tai skaitā revitalizācijas lēmumu pieņemšanā Eiropā ir likumīgas tiesības. Šis princips tika noteikts pirms divām desmitgadēm ar Orhūsas konvenciju. Kopš tā laika arvien vairāk tiek atzīts, ka līdzdalība ir ne tikai taisnīguma un demokrātijas jautājums, bet arī praktiska nepieciešamība pārejai uz ilgtspējību.

Pilsoņu līdzdalības kāpnes (Autora veidota balstoties uz Arnstein 1969)

1. Manipulācija - "iluzora" līdzdalības forma, manipulācija notiek, kad valsts iestādes, amatpersonas vai administratori maldina pilsoņus, liekot tiem domāt, ka viņiem tiek piešķirta vara procesā, kas ir tīši radīts, lai liegtu viņiem varu.
2. Terapija - līdzdalība kā terapija notiek, kad valsts amatpersonas un administratori "pieņem, ka bezspēcība ir garīgās slimības sinonīms", un viņi izveido pseido-līdzdalības programmas, kas mēģina pārliecināt iedzīvotājus, ka viņi ir problēma, lai gan patiesībā problēmas rada izveidotas institūcijas un politika.
3. Informēšana – līdzdalība, kad sabiedrība tiek informēta, bet netiek dota iespēja sniegt atgriezenisko saiti. Tas gan varētu būt arī pirmais solis uz pilnvērtīgu līdzdalību.
4. Konsultācija – konsultācijas process var ietvert aptaujas, apkaimes sanāksmes un sabiedriskās apspriešanas. Konsultācija līdzīgi kā informēšana var būt solis pareizajā virzienā, bet, ja nenorit tālākā iesaiste, tad šī arī ir sava veida viltus iesaiste.
5. Ievietojums – pilsoņu pārstāvju iekļaušana komisijās, darba grupās, formāli iesaistot attiecīgo sabiedrības grupu.
6. Partnerība - līdzdalība kā partnerība notiek, kad valsts iestādes, amatpersonas vai administratori ļauj iedzīvotājiem vienoties par labākiem darījumiem, uzlikt veto lēmumus, dalīt finansējumu vai izvirzīt pieprasījumus, kas ir vismaz daļēji izpildīti.
7. Deleģētā vara - līdzdalība kā deleģēta pilnvara notiek, kad valsts iestādes, amatpersonas vai pārvaldība vismaz zināmā mērā atsakās no kontroles, vadības, lēmumu pieņemšanas pilnvarām vai finansējuma sadalīšanas pilsoņiem. Daļēju pilnvaru deleģēšana kopienas biedrībām varētu būt viens no piemēriem.

8. Pilsoņu kontrole - līdzdalība kā pilsoņu kontrole, piemēram, pilsoņu kontroles situācijās publiskais finansējums ieplūstu tieši kopienas organizācijai, un šai organizācijai būtu pilnīga kontrole pār to, kā šis finansējums tiek sadalīts.

Dalības procesi post-industriālās teritorijas revitalizācijā (Autora veidots balstoties uz Mastalerz, 2018)

Vietējai kopienai un teritorijas lietotājiem ir būtiski līdzdarboties teritoriju revitalizācijas procesā, jo tad veidojas cieša sasaiste ar attiecīgo teritoriju. Vietējās kopienas iesaiste sniedz jaunas zināšanas gan pašiem, gan plašākai sabiedrībai kopumā un ir būtiskas kvalitatīvas revitalizācijas veidošanā. Visām ieinteresētajām personām būtu jāpiedalās teritorijas revitalizācijas plāna izveidē. Šīs procedūras laikā noderīgi ir veidot oficiālu komiteju, vai konsultatīvo padomi, kas koordinē attiecīgo procesu. Jo plašāks ir iesaistes aktivitāšu klāsts, jo efektīvāks veidojas process kopumā.

Māksla ir viens no rīkiem gan sabiedrības iesaistei, gan teritorijas revitalizācijai. Izmantojamie mākslas izteiksmes veidi var būt visdažādākie:

- Vizuālā māksla: fotogrāfija (dalībnieki tver un atspoguļo), video (filmas un animācijas), digitālie mediji, zīmējumi, gleznas.
- Skatuves māksla: teātris, stāstu stāstīšana, dejas, mūzika.
- Spēles: videospēles un ielas spēles.
- Iespaidīgas mākslas instalācijas.
- Citas pieejas: piem. komiksu grāmatas, stāstu grāmatas, mutvārdu vēsture, dzeja.

IZMANTOTIE AVOTI

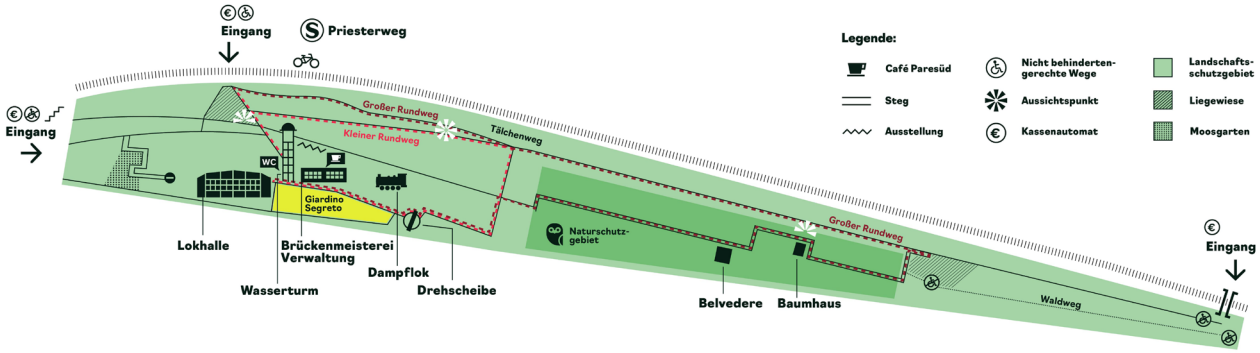
- *Arnstein, S. (1969.) A ladder of citizen participation. Journal of the American Planning Association, 35(4), 216–224.*
- *Arts-based approaches to public engagement with research https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA100/RRA194-1/RAND_RRA194-1.pdf*
- *Ladder of Citizen Participation https://organizingengagement.org/models/ladder-of-citizen-participation/*
- *Mastalerz, A. (2018). Classification and Analysis of Social Participation Initiatives in a Post-Industrial City-a Case Study of Pabianice. Problemy Rozwoju Miast, 61, 51-63.*
- *Orhūsas konvencija https://www.varam.gov.lv/lv/orhusas-konvencija*
- *The case for public participation in sustainability transitions https://www.eea.europa.eu/publications/the-case-for-public-participation*

SÜDGELÄNDE PARKS

Atrašanās vieta: Prellerweg 47-49, 12157 Berlīne, Vācija. Platība 18 ha
Izveides gads: 2008-2009
Īpašnieks un pasūtītājs: Grün Berlin
Autori: parks - ÖkoCon, Berlin; skulptūru daļa - ODIOUS
Interneta resursi:
https://gruen-berlin.de/en/projects/parks/natur-park-suedgelaende/about-the-park
https://www.natur-park-suedgelaende.de/
https://paysages-territoires-transitions.cerema.fr/IMG/pdf/blue_green_infra_berlin.pdf
https://berlingoesgreen.de/vorwort/tempelhof-schoeneberg/

Ieejas zona ar ūdenstorni, izstāžu un aktivitāšu ēku, kā arī ekspozīcijas informāciju par parku un tā vērtībām (autoru foto)

Teritorijas plāns. Parks ir veidots kā vārpstas forma, un to pilnībā ieskauj dzelzceļa līnijas. Centrālā parka daļa ir stingri aizsargāta (Natur Park Sudgelande)

Saglabātā dzelzceļa infrastruktūra un āra izstāžu zona (autoru foto)

Informācijas stendi ieejas zonā(autoru foto)

Aitas, kas jau vēturiski izmantotas teritorijā esošo pļavu uzturēšanai, lai saglabātu vairākas aizsargājamās augu sugas (autoru foto)

Tempelhof dzelzceļa teritorija slēgta pēc II Pasaules kara un kopš tā laika bija kļuvusi par pamestu un neizmantotu industriālo teritoriju. 50 gadu laikā kopš teritorija tika atstāta neskarta, tā kļuvusi par īstu dabas oāzi urbanizētās pilsētvides centrā. Südgelände ir publisks parks, kas atrodas Šēnbergas rajonā Berlīnes Tempelhofas-Šēnbergas apgabalā. Šobrīd teritorija ir kļuvusi par savdabīgu savvaļas, industriālā mantojuma un mākslas izziņas vietu. Kā liecība par bijušo industriālo teritoriju parkā ir saglabātas specifiskas vēsturiskās ēkas, tādas kā tiltu darbnīca (Brückenmeisterei) un ūdens tornis, kas kalpo kā vertikālā dominante un atpazīstamības elements. Parka pastaigu celiņi, mākslas un atpūtas zonās integrētas līdz mūsdienām saglabājušās vecās infrastruktūras daļās. Teritorijā ir saglabājusies un izstādīta vēsturiskā lokomotīve. Ēka, kurā kādreiz tika remontēti vilcieni, kļuvusi par mājvietu eksperimentālajai mākslai. Šeit notiek gan teātra izrādes un koncerti, gan citas mākslinieciskās performances. Piemēram, ja ir vēlme veidot grafiti, tad tam ir atvēlēta kādreizējā atbalsta siena, kur jebkurš grafiti mākslinieks var radoši izpausties.

Dabas parks Südgelände ietver dabas aizsardzības zonu, kurā ir liela bioloģiskā daudzveidība un kura izveidojusies pateicoties teritorijas ilgstošai pamestībai. Pēc gadiem ilgas iedzīvotāju iniciatīvas vieta bez labiekārtojumiem tika atvērta sabiedrībai 1999. gadā, sniedzot iespēju apmeklē ekoloģiski

daudzveidīgu vidi. Kopš 1997. gada aitas periodiski tiek ievestas ganībās mainīga mitruma režīma pļavās, lai saglabātu specifiskas augu sabiedrības un bioloģiskās daudzveidības līmeni.

Pastaigu celiņi parkā (autoru foto)

Saglabātā dzelzceļa infrastruktūra un pastaigu laipas pāri esošajai veģetācijai (autoru foto)

Parka galvenā dominante, kas ir redzama no dažādiem teritorijas punktiem (autoru foto)

Pastaigu taka ved gar un caur dažādiem ar industriālo mantojumu saistītiem elementiem (autoru foto)

PROJEKTA KOPSAVILKUMS

Ilgtspējīgi risinājumi un degradēto teritoriju revitalizācijas rīki	➢ Teritorija daudzviet saglabāta neskarta, sniedzot iespēju aplūkot saglabājušās vērtības ➢ Aizsargājamajā teritorijas daļā pļavas tiek uzturētas ar noganīšanas palīdzību ➢ Teritorijā saglabājusies infrastruktūra un dzelzceļa vēstures liecības, tiek integrētas un piemērotas mūsdienu interesēm un vajadzībām
Sabiedrības līdzdalība un iesaiste	➢ Sabiedrības iniciatīva, kā sākumpunkts teritorijas atvēršanai publikai ➢ Dažādām sabiedrības grupām ir iespējams izmantot teritoriju gan lai izglītotos par dabas vērtībām, gan radītu dažādas mākslinieciskās aktivitātes

SCHÖNEWEIDE INDUSTRIĀLAIS SALONS

Atrašanās vieta: Reinbeckstraße 9, 12459 Berlīne, Vācija. Platība 600 m2
Izveides gads: 2009
Īpašnieks un pasūtītājs: Biedrība
Interneta resursi
https://www.visitberlin.de/en/schoneweide-industrial-museum
https://www.berlin.de/en/districts/koepenick/917362-6203297-oberschoeneweide.en.html
https://www.industriesalon.de/en/industriesalon-2/
https://industriekultur.berlin/wp-content/uploads/bzi-Schriftenreihe-Band2-Treptow-Koepenick-Industriesalon-Schoeneweide.pdf

Schöneweide ir viens no lielākajiem industriālo pieminekļu ansambļiem Vācijā. Schöneweide ir vienkāršots nosaukums diviem Berlīnes rajoniem - Niederschöneweide un Oberschöneweide, kas atrodas abās pusēs Šprē upei. Oberšēneveide kādreiz bija viens no svarīgākajiem pilsētas rūpnīcu rajoniem Vācijā. Oberschöneweide vēsture ir cieši saistīta ar elektrisko iekārtu uzņēmumu AEG, kas no šejienes ieguva savu globālo reputāciju. AEG nolīga tā laika slavenākos arhitektus, kā arī rūpnieciskās būvniecības speciālistus, lai projektētu savas rūpnīcas telpas. Laika posmā no 1890. līdz 1920. gadam Oberšēnevēdē tika uzcelts ievērojams ložu rūpnīcu, plašo ražošanas zāļu un administratīvo ēku arhitektūras ansamblis. Reinbeckhallen, bijušais rūpniecisko noliktavu komplekss, ir kļuvis par populāru mākslas un kultūras centru. Citas iniciatīvas ietver Berlīnes Lietišķo zinātņu universitātes Wilheminenhof pilsētiņu un Kaisersteg — pārbūvētu vēsturisku gājēju tiltu pāri Šprē uz Niederschöneweide. Blakus tam ir jaunizveidots pilsētas laukums. Šeit ir arī Schöneweide industriālais salons, kas ietver muzeju un apmeklētāju centru, kurš atrodas bijušās transformatoru rūpnīcas ēkā. Tajā apkopota šī reģiona industriālā vēsture. Industriālais salons ir izvirzījis sev uzdevumu padarīt Schöneweide nozīmīgo industriālo kultūru redzamu uz vietas un tādējādi nostiprināt atrašanās vietu ilgtermiņā. Tehnoloģijas, vēsture, lekcijas, sarunas, personīgās atmiņas un mūzika. Pastāvīgā ekspozīcija sniedz pārskatu par Schöneweide industriālās zonas attīstību – no dibināšanas perioda līdz šobrīd uz vietas aktīvajiem uzņēmumiem. Apmeklētāju centra skaitītājs sniedz informāciju par tūrisma objektiem Treptovā-Kēpenikā un Berlīnes industriālo kultūru.

Schöneweide Industriālo salonu 2009. gadā nodibināja aktīvi vietējie iedzīvotāji un uzņēmumi. Kopš 2012. gada nodibinātā biedrība aktīvi darbojas dažādu finansējumu piesaistei, lai attīstītu vietējo industriālo mantojumu. Biedrībai būtiski ir popularizēt vēsturisko arhitektūru, bet vienlaikus sniegt iespēju attīstīt dzīvojamo apbūvi, kā arī attīstīt darbību dažādiem uzņēmējiem.

Schöneweide Industriālais salons no ārpuses ar atsevišķiem eksponātiem (autoru foto)

Blakus salonam attīstītā infrastruktūra, kur tiek saglabāta vēsturiskā arhitektūra, bet vienlaikus tiek sniegta iespēja dažādiem uzņēmējiem attīstīt savu darbību (autoru foto)

Industriālās darbības vēsturiskie elementi, kā eksponāti rajona ārtelpā (autoru foto)

PROJEKTA KOPSAVILKUMS

Ilgtspējīgi risinājumi un degradēto teritoriju revitalizācijas rīki	➢ Vēsturiskā apbūve ir kā vērtība, ietvars teritorijas attīstībai ➢ Saglabājušies industriālās darbības elementi ir kā eksponāti ārtelpā, kas palīdz piesaistīt apmeklētāju interesi par šo rajonu Berlīnē, kā arī saglabāt attiecīgās vērtības nākamajām paaudzēm
Sabiedrības līdzdalība un iesaiste	➢ Sabiedrības veidotās aktivitātes un jo īpaši nodibinātā biedrība ir kā atslēga un sākumpunkts teritorijas attīstībai ➢ Schöneweide Industriālais salons sniedz iespēju vietējiem iedzīvotājiem un uzņēmējiem pulcēties, diskutēt, veidot aktivitātes

PIEMĒRI NO PRAKSES

KINDL – MŪSDIENU MĀKSLAS CENTRS

Atrašanās vieta: Am Sudhaus 3 12053 Berlīne, Vācija. Platība 5500 m2
Izveides gads: 2016
Īpašnieks un pasūtītājs: Burkhard Varnholt, Salome Grisard
Autori: Salome Grisard arhitektu firma un Dr Krekeler and Partner
Interneta resursi
https://www.visitberlin.de/en/kindl-centre-contemporary-art
https://www.kindl-berlin.com/
https://thespaces.com/berlins-abandoned-kindl-brewery-becomes-arts-complex/
https://urbane-gaerten.de/urbane-gaerten/gaerten-im-ueberblick/vollguter-gemeinschaftsgarten,-berlin-neuk%C3%B6lln

Romana Signera sporta lidmašīna, kas piekārta mākslas centrā (Visit Berlin)

Pēc slēgšanas, 2005. gadā, ēka gadiem ilgi stāvēja tukša. 2011. gadā divi vācu mākslas entuziasti izvirzīja ambiciozu uzdevumu attīstīt bijušo alus darītavas ēku par pašreizējo mākslas centru un kultūras tikšanās vietu. Pilnībā atjaunotais komplekss tika atvērts 2016. gadā. No pirmā acu uzmetiena milzīgais industriālais piemineklis atstāj paliekošu iespaidu: skatiens uz augšu atklāj varenā torņa izmēru. Ēka, kuras augstums ir 20 metri, piedāvā neparastu vietu lielām instalācijām, piemēram, Romana Signera piekārtajām sporta lidmašīnām.

Bijušās Kindl alus darītavas ēkā izveidots KINDL – Lietišķās mākslas centrs, kas piedāvā instalācijas, performances, gleznas un citus mākslas elementus. Alusdarītava kādreiz ir bijusi viena no lielākajām Eiropā, tagad veido izstāžu kompleksu 5 500 m2 platībā. Kādreizējā industriālā ēka, kuras telpas nodrošina dažādu mākslas pasākumu norisi. Tomēr joprojām nav aizmirsts arī vēsturiskais mantojums. Teritorijā ir kafejnīca, alus dārzs un neliela alusdarītava.

Tieši ārpus Kindl atrodas dažādi alus stendi un pilsētas dārzi, kas ir lieliska vieta, kur nogaršot vietējo alu pēc pastaigas pa galerijām.

Blakus KINDL atrodas Vollguter kopienas dārzs, kas ir indivīdu, ģimeņu un institūciju kopiena un atvērtas sadarbības vieta, kurā bez dārzkopības apmaiņas iespējami citi projekti un eksperimenti. Kopā dārzs veido atvērtu, starpkultūru un starppaaudžu piedāvājumu: tādus pasākumus kā darbnīcas, lekcijas, kino un iespējas aktīvi darboties amatniecībā, dārzkopībā, mākslā vai citos veidos. Šādas teritorijas blīvi apdzīvotās vietās ir nozīmīgas bitēm.

Alusdārzs ārpus KINDL (autoru foto)

Vollguter kopienas dārzs pie KINDL (autoru foto)

PROJEKTA KOPSAVILKUMS

Ilgtspējīgi risinājumi un degradēto teritoriju revitalizācijas rīki	➢ Ēkas attīstītājiem ir izdevies nestandarta ēkai izveidot redzējumu un funkcionalitāti, kas sniedz iespēju saglabāt vēsturisko arhitektūru un veidot ko jaunu ➢ Ēkas iekšienē saglabāta daļēji alus ražošanas infrastruktūra, lai sniegtu iespēju iepazīt vēsturi daudz dzīvākā veidā
Sabiedrības līdzdalība un iesaiste	➢ Vietējā kopiena aktīvi darbojas kopienas dārzos, veidojot vietu, kur satikties

Latvijas Biozinātņu un tehnoloģiju universitāte

LBTU
Meža un vides zinātņu fakultāte